

Земля захищається

Некероване використання надр веде до непоправних екологічних катастроф

Володимир МАРТОВИЦЬКИЙ,
доктор технічних наук, професор, віце-президент
Донбаського регіонального відділення Міжнародної академії наук
екології та безпеки життєдіяльності
(Донецьк)

У вугледобувних регіонах Східної України актуальною наразі є гостра проблема, пов'язана з безпекою життєдіяльності мешканців, – закриття безперспективних вугільних шахт і розривів.

Відповідно до Програми реструктуризації вугільної галузі, затвердженої постановою Кабінету Міністрів № 280 від 28 березня 1997 року, триває ліквідація вугільних підприємств, що призводить до непередбачуваних наслідків екологічного, техногенного та соціального характеру.

З 2002 року набула масового характеру некерована приватна діяльність, пов'язана з використанням старих гірничих виробок (як закритих, так і ще діючих шахт) для вуглевидобутку та витягання металобрухту. Головною причиною такої ситуації стало безробіття, адже проблему працевлаштування в шахтарських містах донині не розв'язують.

За період із 1996 року й понині в Східному регіоні держави ліквідовано або перебувають у стані ліквідації більш як 50 відсотків вугільних підприємств.

Сприятливі гірничо-геологічні умови, зокрема, товщина пластів 1,0–1,3 метра та невелика їх відстань від поверхні ґрунту спонукали частину населення розпочати самотужки видобуток вугілля для опалення власних помешкань. Нині кількість таких вугільних «копанок» налічується вже не сотнями, а тисячами. Вони наблизилися до населених пунктів, промислових підприємств, ліній комунікацій, залізничних колій та транспортних магістралей.

Наприклад, у січні 2004 року було виявлено незаконне використання ствола старої шахти № 7 Державного підприємства «Торезантрацит» на пласті К2/2 поблизу залізничного перегону між станціями Торез–Мочалине, а також відкрито пласт із поверхні між Торезькою меблевою фабрикою й залізничним перегоном між станціями Торез–Дебальцеве. Незважаючи на те, що про факти самовільного користування надрами було повідомлено органи місцевої влади міста Тореза, повторні перевірки засвідчили: вуглевидобуток не лише не призупинено, а навпаки – його об'єми ще й зросли. Також у містах Сніжному й Торезі внаслідок несанкціонованих гірничих виробок порушено водоносні горизонти, із яких вода потрапляє до питних колодязів місцевих жителів. Такі випадки нерідко стають об'єктом уваги ЗМІ.

Так, згідно з інформацією харцизької міської газети «Родина» (номер від 10 березня 2010 року) у смт Зуївка внаслідок незаконного видобутку вугілля розрито 100 гектарів землі, зруйновано місця гніздовищ і міграції птахів, викорчувано дерева. Також порушено 150-метрову водоохоронну зону Ольхового водосховища, що розташоване вище від селища. У публікації «Робочої газети» від 2 квітня 2010 року розповідається про лихо,

яке нависло над Зуївським регіональним ландшафтним парком. На його території вирито величезний котлован, розпорошено вугільний пласт, безповоротно втрачено землі, на яких вирощували рідкісні первоцвіти – шафран, гіацинт Палласа, тюльпан Шренка та багато інших рослин. Каменем і вугільним пилом завалені береги водосховища.

Наведені приклади яскраво свідчать про біди, до яких може призвести несанкціонований видобуток вугілля.

Свого часу цю проблему обговорювали на засіданні РНБО, де було прийнято однозначне рішення про необхідність припинення самовільного користування надрами. Це рішення було введено в дію указом Президента «Про невідкладні заходи щодо підвищення ефективності надрокористування в Україні».

Згідно з Кодексом України «Про надра» користувачами надр можуть бути підприємства, заклади та громадяни України, які отримали спеціальні дозволи (ліцензії). Для їх отримання необхідно мати відповідну кваліфікацію, матеріально-технічні та економічні можливості для користування надрами. Без спеціальних дозволів розробка надр є незаконною.

Усі підземні роботи входять до переліку робіт підвищеної небезпеки, що потребують особливого підходу до їх організації та планування, а також державного контролю за промисловою безпекою й охороною праці.

На численних нарадах у Донецькій обласній державній адміністрації, присвячених проблемі несанкціонованого видобутку вугілля на території області, червоною ниткою проходила думка про необхідність комплексного підходу до її розв'язання – вирішення соціальних, економічних, правових питань, а також боротьба з корупцією. Найперше необхідно створювати робочі місця для звільнених у зв'язку із закриттям вугільних підприємств шахтарів.

То що потрібно робити на законодавчому рівні?

Насамперед прийняти закон України «Про ліквідацію гірничих підприємств і наслідків їхньої виробничої діяльності», в якому викласти нормативно-правову базу для розв'язання проблем, пов'язаних з еколого-гідрогеологічною реабілітацією територій у

післяліквідаційний період. Також на законодавчому рівні необхідно визначити правонаступника площ вуглевидобувних та вуглепереробних підприємств після завершення їхньої ліквідації. Зокрема, продовжити нагляд за станом вузлів гірничих виробок, які мають вихід на земну поверхню, гідрогеологічний, екологічний, газодинамічний моніторинг, а також відстежувати можливе осідання ґрунту. Окрім того, потрібно вдосконалити чинні закони «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та внести відповідні зміни до постанови Кабміну «Про затвердження «Порядку ліквідації збиткових підприємств Міністерства вугільної промисловості».

Якою є позиція щодо цих питань нашої наукової організації й Донбаського регіонального відділення Міжнародної академії наук екології та безпеки життєдіяльності (МАНЕБ), що налічує 160 членів? Зокрема, для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття Харцизька міська громадська екологічна організація «Екодія» на чолі з членом-кореспондентом академії наук Володимиром Вігонним запропонувала на землях Зугреської й Іловайської міськрад та Троїцько-Харцизької селищної ради при Харцизькій міськраді створити відділення Зуївського регіонального ландшафтного парку під опікою МАНЕБ. Зважаючи на наші наукові та матеріальні можливості (у відділенні 14 колективних членів, серед яких 5 працюють у науководослідних інститутах та 5 представляють вугільні підприємства), вважаємо здійснення цієї ініціативи реальним. Наразі з Донецьким ботанічним садом НАН України укладено договір на проведення дослідницьких робіт щодо можливості створення такого парку. В такий спосіб ми унеможлиavimo злочини людей, які спотворюють природу, впливатимемо на бездіяльність правоохоронних органів. Ми звертатимемося до всіх громадських екологічних організацій Донбасу, а в разі необхідності й до всеукраїнських та міжнародних екологічних організацій, аби припинити злочинне поводження з природою в нашому регіоні, забезпечити безпеку життєдіяльності мешканців регіону та запобігти можливим техногенним катастрофам. **Д**

Зупинка третього енергоблоку Чорнобильської АЕС означала для України новий крок зняття атомних блоків з експлуатації. Проектний ресурс блоків такого типу – 30 років. Третьому блоку на ЧАЕС залишалося працювати до 2011 року, тобто ще 10 років. А тоді, в атмосфері загальноного тріумфу, якось не почули гіркого зітхання працівників станції, котрі змушені були остаточно зупинити блок, з такими труднощами і втратами «відвойований» під час аварії 1986-го, блок, котрий до 15 грудня 2000-го менш як на дві третини відпрацював свій ресурс. У грудні 2000-го Україна тріумфувала. Ще б пак: закрили ядерного «монстра», який тримав у великому страху весь світ.

Указом Президента України від 20 квітня 2005 року функції зняття з експлуатації ЧАЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, а також сама Чорнобильська АЕС були передані до управління Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Та на цьому чорнобильські страшили не вичерпалися: де і як зберігатимуть відпрацьоване ядерне паливо, чи безпечна тепер ЧАЕС і як поведе себе «незакритий пуп землі» – теми для науки і, на жаль, політики, навіть, якщо вона й «гео».

С. Д.

42

Мурат САДИКОВ,
доктор економічних наук,
професор, завідувач кафедри
економічної теорії
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Енергетична безпека: електроенергія, вугілля, новітні технології

Наслідки світової фінансової кризи свідчать про те, що кожний суб'єкт міжнародного права шукає власні шляхи виходу із кризи і подолання економічних негараздів у соціальній сфері. Особливо актуальності для національної економіки України набуває питання гарантування економічної безпеки, зокрема й енергетичної безпеки. За умови обмежених власних паливно-енергетичних ресурсів пошук альтернативних джерел енергії, а також переорієнтація національного господарства на енергозбережну техніку й технології за рахунок і організаційних чинників, тобто зміни структури енергоспоживання, і інноваційних науково-технічних напрямів мають стати ключовими завданнями державної науково-технічної політики.

У світовій економіці триває процес подорожчання вуглеводневих енергетичних ресурсів (нафти, газу, вугілля). Це пов'язано насамперед із різким збільшенням споживання вуглеводневих енергетичних ресурсів промислово розвиненими країнами, такими, як США, Японія,

Німеччина, а також зі значним піднесенням економіки Китаю, Індії та інших країн світу. Ще однією причиною зростання вартості вуглеводневих енергоресурсів є скорочення їх запасів і складний видобуток у важкодоступних місцях. Все це зумовлює необхідність по-

шуку енергозбережної технології у світовій економіці.

Роль і місце держави у світовій економіці визначається не тільки наявністю природних ресурсів (нафти, газу), а й інтелектуальним потенціалом, тобто вмінням реалізовувати інноваційні досягнен-